

ПЛИСАРСТВО-ДАВНО ЗАБУТИЙ ПОЛІСЬКИЙ ПРОМИСЕЛ

Наше дослідження – про поліських плисаків. Це і пам'ять, і гордість за них, мужніх і відважних наших предків. Ми відкрили ще одну недосліджену сторінку з життя поліщуків.

Що ж воно означає, це слово «плисак»? Спочатку ми вирішили, що воно походить від слова «плисти». Але коли заглибилися в це питання більше, почали мислити інакше. На Поліссі чоловіків, що сплавляли ліс, називали і плотогонами, і бальщиками (балі - довгі колоди), і сплавщиками, і плисниками. Польські переселенці колись кликали їх флісниками. На Буковині вони звалися бокорашами. Щоб розібратися із значенням цього слова, ми звернулися до наукових джерел. Історики стверджують, що плотогонів найчастіше наймали торговці лісом, а це були, переважно, німці, які й організовували сплав. Тому вся термінологія цього промислу взята з німецької мови. Сама назва заробітчан «плисак» походить від німецького слова «Fluss» - річка. Спочатку плотогонів і називали флісаками, а потім це слово українізувалося за аналогією до дієслова «плисти».

Розпочали дослідження із села Привітівка, де, на щастя, тоді ще проживав справжній плисак – Гричина Антон Йосипович. На жаль, особисто з ним зустрітися не змогли, але на наше прохання провідний методист Зарічненської ЦСПШБ Любов Гричина зробила відеозйомку розповіді старого плисака: «Ой, Боже, Боже, ділов було багато. Бригада наша складалася з 8 чоловік. Дерево сортували: кидали його у воду, а там крутили, дивилися, яке куди пожити. А тоді складали пліт. З однієї сторони товще, а з другої - тонше, щоб рівно виходило. Тоді брали 2 жердини, зарубували кінці, вводили

з'єднаних між собою колод довжиною від 4 до 25 і більше метрів, вершини яких спрямовувалися за течією ріки. Гужбу для в'язання плотів робили із молодих, тонких берізок. Їх зимою зрубували в лісі, вимочували і вони ставали такі податливі, як віршовка. Коли треба було відправити породу дуба, то знизу плота робили сосновий підплав, а зверху складали дубові колоди. Пізніше ці плоти вже тягнули баржами. У Пінську пліт підіймали краном і грузили на рудовози. Одночасно кран тримав 500 кубічних метрів деревини», - розповів нам Іван Миколайович. Процес річкового лісосплаву, про який ми дізналися в Привітівці, проводився за радянських часів, а що було раніше? Коли ж почали поліщуки займатися цим промислом? Відповідь на це запитання знайшли в документах, що стосуються XVI століття. Український історик Олександр Грушевський у своїй праці про Пінське Полісся пише: «Огородники Статичівського двору в XVI столітті повинні були сплавляти до двору 8 плотів дерев». Землі нашого району тоді належали до Статичівського двору, значить, займалися плисарством наші земляки і в XVI столітті. Підтвердженням цього твердження є й наказ королеви Бони 1552 року: «Прикладницькі батраки, переведені на чинш, зобов'язані, крім чиншу, сплавляти дерев до Пінського замку 20 плотів у рік».

Ми довідалися, що особливо гаряча заготівля ділової деревини на Поліссі здійснювалася у XVII - XVIII століттях. Оскільки на той час Європа практично обезлісилася

швидко проростала, обплітаючи каміння. Виходила доволі тяжка перешкода для річки, і вона змінювала течію. Житель нашого села Степан Михайлович розповідав, що річці Гнила Прип'ять, яка протікала біля нашого села, теж так змінили напрям руху.

За часів Польщі більшість поліських лісів належало поміщикам. Вони ревно охороняли свої володіння. Їхні «стражники» навіть хати для житла будували в лісі. У минулому році до наших рук потрапив унікальний документ – рукописні спогади жителя села Бродниці Мойсієвича Максима Михайловича, 1903 року народження. Він описує, як німці-колоністи, що проживали в селі Олександрове, наймали селян на заготівлю лісу, як жорстоко наказували тих, хто дозволив собі привезти дерева з панського лісу, як мало платили плисакам. Чимало поліських лісів було знищено в часи Першої світової війни, адже з липня 1916 по серпень 1917 року біля річки Стохід проходила лінія фронту.

повідь жительки Сенчиць бабусі Зіни: «Важко було плотогонам. Вони надіялися лише на течію води та на свої дривавки. Це називалося сплавляти вольницею. Була вона, як те путо на шиї. Майже на рік розлучалися чоловіки із сім'ями. Деякі не поверталися, у дорозі гинули. Від зорі до зорі трудилися люди, не знали спочинку, спітнілі, задихані правили плотами і за це мали один злотий на день. А прийде чоловік додому, то шкіра на його ногах пообгниває. Праця плисаків була вкрай тяжкою та ще й небезпечною для життя. На берегах річок щороку зоставалося сотні і сотні могил».

Про муравинських плисаків розповів нам житель цього села Нікітчук Григорій Матвійович: «У Муравині «гонили плоти» Антончик Олександр, Антон Сільман, Данило Безменський, брати Іван та Антон Романовські. На наше прохання, Григорій Матвійович розповів про спорядження плисаків: «У дорогу вони брали сокиру, свердла, запасні гужви, кілька поперечин, якими з'єднувалися колоди. На останньому плоті кріпили різної довжини

жердини, зарубували кінці, вводили їх у пліт. Чотирма дубцями проймали пліт, зв'язували - і порядок. Пліт готовий, можна пливти на Пінськ. Таких плотів робили багато, сполучали їх і виходив плотокараван. Були бригади плотогонів і в Сенчицях, і в Моровині, й у Вовчицях. У тих, хто ліс сплавляв, були спеціальні магазини. Їх називали «орсовські». Там можна було купити багато чого. Нам і продукти виділяли, щоб ми могли їсти варити».

Ми вирішили продовжити зустрічі в Привітівці, де споконвіків займалися лісосплавом. Цікаво було розмовляти із Ошурком Іваном Миколайовичем, який доставляв для сплавників деревину і бачив увесь процес упорядкування плотів.

«Заготовлене дерево звозили в урочище Топець, складали партіями, в'язали, а потім, коли лід розтавав, плоти пливли по річці Стир до Пінська. На кожному плоту сидів сплавщик і керував ним. Привітівські сплавщики – це Бутрим Сельвестр, Кирикович Андрій, Ходневич Андрій, Бабич Кирило. Бригадиром у них був Хомич Федір, майстром – Лідич Володимир. Це заняття вважалося суто чоловічою професією, бо вимагало сміливості, витривалості, адже плисаки тижнями перебували на річці в будь-яку погоду. Але ця робота була добре оплачувана: сплавщики отримували велику премію за виконану роботу. Розповім, як робили плоти. Пліт мав вигляд правильної трапеції з шести, двадцяти і більше

свропа, практично, обезліснилася, польський уряд зосередив усі зусилля на поліському ареалі, маючи з цього великі прибутки. Розпочалося хижацьке винищення природи. Шляхта, використовуючи дешеву робочу силу, масово вивозила найкращі породи вікових дерев. За півтора століття на поліських землях вирубано 60-70 відсотків усіх лісів. Це призвело до того, що в окремих місцях розпочалася ерозія ґрунтів, яка спричинила утворення піщаних дюн.

Найціннішу інформацію про те, як проводився лісосплав Зарічненськими річками, надає 38 том книги «Материали для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба» (1859 – 1868). Тут подано перелік сіл, де займалися плисарством: Привітівка, Вовчиці, Муровин, Погост, Губин, Старі Коні, Іванчиці. Виявляється, сплав проводився по Стиру до Іванчиць, далі - по річках Простир і Струмінь до Піни, а по ній допливав ліс до самого Пінська. «Доставляти тутешній ліс до Балтійського моря ближче і зручніше, ніж до Чорного», - констатують автори книги.

Що тільки не придумували поляки, аби якнайшвидше відправити поліський ліс! У 1874 році експедиція генерала Жилінського займалася випрямленням русла малих річок на Поліссі. Робилося це так: у береги, де річка могла змінити русло, забивалися лозові і вербові кілки, їх обплітали лозою, а в середину засипали каміння. Лоза

У XIX - на початку XX століття транспортуванням деревини на Поліссі займалися, переважно, іноземні фірми. Їхні контори наймали лісорубів, а лісорубні роботи до кінця 30-х років XX століття здійснювалися вручну. Один загін займався поваленням дерев, другий - обтинав та рубав на частини гілля, очищав дерева від кори. Оброблений ліс кілька тижнів просихав на місці зрубу, потім його розрізали на відповідний асортимент і стягали на склади.

Користуючись підказкою плисака Гричини із Привітівки, ми вирішили продовжити свої пошуки в інших селах району. Дізналися, що за радянських часів село Сенчиці було основним пунктом відправки плотів до Пінська, тут знаходився збірний пункт, куди звозилася зібрана за зиму сировина. Вирушили до Сенчиць. Там нам розповіли, що з-посеред плотогонів вибирався староста – бувалий, найдосвідченіший плисак, який зробив чимало рейсів, знав усі річкові перешкоди. У маленькому човні він плив попереду, вказуючи маршрут. Під керівництвом ратмана здійснювалася сигнально-попереджувальна служба: у мілких та інших небезпечних місцях втикали жердину (вару), а в глибоких місцях – соломяну віху, що називалася «вінком». Між плисацькими групами іноді виникало суперництво, тоді вони ворогували і на зло один одному міняли віхи, щоб плоти осіли на міліні.

Надзвичайно цікавою була роз-

повідь про те, як пливли плоти довжиною гостро затесані палі, які служили своєрідними якорями для зупинки «паса». У радянські часи плотокаравани везли якір, трос, буйки з буйреками, рятувальні круги, шести, багра, білі прапорці 70 на 70 см, звукові ріжки, човни».

Дідусь Богдана Іван Кіндратович на зустрічі з нами розповів, яку напруженість у життя Зарічненського району у 50-70 роках XX століття вносила заготівля лісу та вивезення лісоматеріалів. У повоєнний період Зарічненський район вважався багатим на деревину, тому залучався до лісозаготовок, щоб допомогти будівництву рудників шахт Донбасу, Криворіжжя, фабрик, заводів, пароплавів. Постановою обласної ради народних депутатів та обкому партії доводилися норми заготівлі та вивезення лісу через сільські ради. Тому і велося «планове» масове вирубування лісових площ. Ліс вивозився і плотами, і вузькоколійкою, і лісовозами. Кожна фізично здорова людина повинна була виконати доведену особисту норму. Це була важка робота, не всі могли виконати її, тому багато селян мали проблеми із владою.

Дослідження підготували члени гуртка «Історичне краєзнавство»

**Корнійчук Вадим та Олешко Богдан,
учні 8 класу Мутвицької ЗОШ І-ІІІ ступенів**

Керівник – Тумаш Валентина Миколаївна